

32482, I, C, d,

ZADRUGA.

List za razpravo národno-gospodarskih vprašanj.

Glasilo zveze slovenskih posojilnic.

„Z združenimi močmi!“

Štev. 1.

V Celji, 29. februvarja 1884.

Tečaj 1.

Izhaja vsak mesec enkrat. Velja za celo leto s pošiljanjem vred 1 gl. 50 kr. — Inserati po dogovoru. — Naročnine, inserati in dopisi naj se pošiljajo uredništvu v Celji, glavni trg št. 105.

Kak namen ima ustanovitev časnika „Zadruga“?

„Že zopet nov list“, bo marsikdo rekel in omenil, da imamo Slovenci v zdanjem času itak preveč časnikov, da se toraj narodovo veselje do branja in naročbe mora utruditi. Če bi tudi priznavali, da ima naš narod obilno število časnikov, velja to samo za politične časnike. Primanjkuje nam pa še časnikov raznovrstnih strok. Posebno nam je treba časnika, ki razpravlja narodno-gospodarska vprašanja, ker mora vsak narod v sedanjem času posebni ozir vzeti na zboljšanje in utrjenje svojega materijelnega stanja, ako hoče stati na lastnih nogah.

Največje narodno-gospodarske važnosti so pa denarni zavodi in na tem polji še pred kratkim naš narod ni ničesar storil. Še le, ko se je izdala postava o pridobilnih in gospodarskih zadrugah je začel naš narod si ustanovljati lastne denarne zavode, t. j. posojilnice.

Prve posojilnice so se ustanovile v Ljutomeru, Šoštanj, Mozirji, Ormožu in v Št. Jakobu na Koroškem. Potem je nastala zastaja. Na nagibljej zveze slovenskih posojilnic ustanovile so se l. 1881. posojilnice v Mariboru, v Celji, v Žavcu, v Sevnici, v Ptuji, potem v Ljubljani, v Postojni in na Vrhniki.

Ali je s tem se dosti storilo za nas Slovence? Gotovo ne, ker imamo še vedno na Spodnjem Štajarskem sodniške okraje, ki nimajo denarnega zavoda. Vsa Istra in Teržaška pokrajina sta brez narodnega denarnega zavoda. Koroška ima samo eno narodno posojilnico in naše osredje Kranjsko še ima veliko premalo denarnih zavodov. Seveda pa so razmere naštetih dežel gledé denarnih zavodov, ki bi se tam ustanovili, popolnoma različne. Na Spodnjem Štajarskem, Koroškem in Primorskem skoro ni mogoče ustanoviti hranilnic z narodnim vodstvom, kajti mestni zastopi so tu večinoma v nemškoliberalnih in italijanskih rokah. Okrajne hranilnice na Štajarskem bi se dale tu pa tam osnovati in

obdržati v narodnih rokah. Na Kranjskem pa si lahko vsak okraj osnuje narodno hranilnico in ž njo združi poseben oddelek za osobni kredit, po tem takim ni potreba za dotični okraj osnovati posojilnice. Slovenci na Spodnjem Štajarskem, Koroškem in Primorskem pa si zamorejo osnovati le posojilnice kot narodne denarne zavode.

„Zadruga“ kot glasilo zveze slovenskih posojilnic ima toraj v prvi vrsti nalogo, vzbujati ustanovitev narodnih denarnih zavodov, stvarno in zvedeno razpravljajoč njih koristi in navode dajati za primerno poslovanje z ozirom na razmere časa itd. Dalje si stavi „Zadruga“ nalogo, kazati Slovincem, da in kako izdatno rabijo vse koristi zadružne postave od 9. aprila 1873. l., in da se zadružništvo razširi tudi med druge predele gospodarskega življenja, česar se do zdaj žalibog ni skoraj nič storilo.

Seveda smo si stem postavili težavno nalogo, katero zamoremo le tedaj izpolniti, ako nas podpirajo vsi rodoljubi, posebno pa moramo prositi načelnike obstoječih posojilnic in vse druge veščake, da nam pomagajo s stvarnimi razpravami in opombami. Sploh pa je naš list za vsako stvarno razpravo o narodno-gospodarskih prašanjih našim domoljubom na razpologo.

Prosimo toraj za mnoge dopise in obračamo se do vseh rodoljubov z najuljudnejšo prošnjo, naj nas tudi materijelno podpirajo z obilnim naročevanjem.

Izkustva kažejo, da nam ni treba biti v denarnem obziru odvisnim od naših poželjivih drugonarodnih sosedov. Postavimo se v tej stroki tudi na svoje noge! Vsak razumnik ve, kaj pomeni za Slovence samosvojstvo v premoženji. K temu pripomoči je naša svrha in zato pričakujemo mnogo sotrudnikov!

„Zadruga“ bode izhajala enkrat v mesecu; če se bodo pa dotični krogi za to zanimavali, bo izhajala dvakrat na mesec ali bi postala „Zadruga“ celo tednik.

Celje, februvarja 1884.

Mihael Vošnjak,

načelnik zveze slovenskih posojilnic
kot izdatelj in lastnik „Zadruga“.

Maks Veršec,
urednik.

Pst. L.

Omejena ali neomejena zaveza (poroštvo)?

I.

Vsled združne postave od 9. aprila 1873 mora biti že iz firme razvidno, ali je ustanovljena zadruga z omejeno ali z neomejeno zavezo.

Vsaka zadruga si mora zbrati ali to ali ono zavezo, in večinoma je ravno ta določba ustanovitvi glavna ovira.

Kateri razloček je pa med omejeno in med neomejeno zavezo?

Omejena zaveza ali poroštvo je namreč to, da je vsak zadružnik ali ud zadruga za vse dolžnosti zadruga kot plačnik zavezan, pa samo do neke meje, t. j. do zneska, ki je že poprej dogovorjen ali postavljen in znan, dalje ne.

Z neomejenim poroštvom ali zavezo je pa vsak ud ali zadružnik zavezan za vse dolžnosti zadruga s celim svojim premoženjem brez vsake meje; seveda le tačas, če bi zadruga bila vsled mnogih zgub prisiljena poslovanjem nehati in likvidirati.

Dalje določuje postava, da obsega omejena zaveza samo še enkratni znesek vplačanih deležev, ako pravila sama ne določujejo večje zaveze. Toraj ne more zadružnik več zgubiti kakor svoj vplačani delež in še enkrat toliki znesek.

Če se pri ustanovitvi posojilnice razpravlja vprašanje, bi se zadrugi dala neomejena ali omejena zaveza zadružnikov, potrebno je sprvega gledati na okolščine. Če se na primer ustanovi posojilnica v premožnem kraju in če se še vrh tega udeležijo merodajni možje, ni si treba glave beliti zaradi porošstva zadruga in zaveze zadružnikov.

Ali se sklene ena ali druga zaveza, je skoraj eno. Posojilnica bode napredovala ker glavni pogoji uspeha ležijo v ugodnih okolščinah.

Z denarjem se spravi zadruga na noge in s tem pride tudi potem zaupanje vložnikov hranilnih vlog. Če se določijo primerno visoki deleži in če se potem določi zaveza do dva ali trikratne svote deležev, tedaj se brez pomislekov sme določiti omejena zaveza zadružnikov, ker so tisti možje, ki vodijo poslovanje zadruga, prvič zavezani s svojimi visokimi deleži in drugič pa s svojim dobrim imenom.

Zadruga si s svojimi načelniki, ki dobro slovijo, in imenitnimi nadzorniki dobi dovolj zaupanja pri vložnikih, kakor si tudi zamore dobiti potrebnega kredita.

V tem slučaju tudi ni treba gledati na to, da bi jih veliko k društvu pristopilo.

Čisto drugače je pa treba misliti, če se hoče ustanoviti posojilnica v krajih, kjer niso omenjene ugodne okolščine, kjer se nečejo merodajni možje udeležiti ali kjer sploh ni premožnih ljudi; na primer v revnih ob-

činah na deželi, ali v mestih, kjer nameravajo si napraviti obrtniki svojo posojilnico. V takih slučajih se na napredek ne more misliti, če ima posojilnica omejeno zavezo, ampak se mora jej dati le neomejena zaveza. Taka občina na deželi, katera ima na primer kakih 300 do 400 samih malih posestnikov s poprečnim čistim premoženjem po 500 gl. reprezentira 150.000 do 200.000 gl. kredita, če ima posojilnico z neomejeno zavezo, akoravno zamorejo zadružniki le nizke deleže vplačati.

(Dalje prihodnjič.)

Ali državne ali privatne železnice?

Zanimivo je slediti raznim stališčem, katera je zavzimala država o naših železnicah od njihovega začetka do sedanjega razvitka.

Naše železnice so se začele zidati l. 1836. 4. marca tistega leta se je namreč dalo Rotschildu privoljenje za napravo železnice z Dunaja v Berno s pristranskimi programi (zdanja Ferdinandova severna železnica).

Razun severne železnice so nastale v tej prvi perijodi še železnice: Dunaj-Gloggnitz, Požun-Ternava in pa ogerska centralna železnica in sicer so vse te železnice sezidali privatni podvzetniki.

Z najvišjim odlokom od 19. decembra 1841 se je postavilo načelo, da se naj železnice zidajo in vodijo z državnim denarjem; v tem smislu se je začela zidati proga Mürzzuschlag-Gradec (l. 1844), potem Gradec-Celje (1846) in Celje-Ljubljana (1849) in prevzele so se tudi nekatere privatne železnice v državno opravo. Ti nazori so veljali do železniške koncesijske postave dne 14. septembra 1854, ki v zvezi s postavo 1. novembra tistega leta dopušča železniške stavbe itd. privatnim podvzetnikom in določuje glavne pote prihodnjim železnicam.

S tujim kapitalom so se začele zidati privatne železnice in že obstoječe državne so prevzeli akcijonarji v privatno opravo.

To živahno gibanje je zastavila tačasna kupčijska in finančna kriza za nekaj časa, pa po letu 1865. se je to podvzetje še bolj intenzivno razvijalo. Prišli smo do perijode takozvanih garantiranih železnic. Svetila je zarja „ustanoviteljskemu sleparstvu“ in veliko milijonov so požrli žepi dotičnih finančnih mogotcev in posredovalcev pri takozvanem „financiranju“ in pri zidanju železnic. Te milijone pa še povrh zdaj moramo pri davku obrestovati vsled „garantiranega“ obrestovanja.

Dotične železnice so se za privatni denar jako slabo zidale. Oprava je tudi bila slaba, železnice niso donšale obresti svojemu ustavnemu kapitalu in tako je država, t. j. so davkeplačevalci, morala plačevati vsled svoje „obrestne garancije“ ogromne svote, namreč nad 20 milijonov gld. na leto.

Sedanja vlada sprevidi, da tako ne more iti naprej in se je odločila kolikor mogoče prevzeti železnice v državno opravo ali celo v last. V to svrhu prevzela je že Elizabetino zahodno železnico in na vrsti je Rudolfova, Franc-Jožefova in pa Predarelska železnica.

Govorilo se je tudi o južni železnici. Gotovo ne bode vlada l. 1886. prezirala priložnosti prevzeti veliko Ferdinandovo severno železnico v svojo opravo, ker leta 1886 poteče privilegium te železnice.

Mi Avstrijci živimo toraj že v četrti spremembi vodilnih nazorov glede zidanja in oprave železnic, torej se sme razpravljati vprašanje, ali državne ali privatne železnice?

Odgovor na to vprašanje ni tako težaven, kakor se misli, seveda se mora imeti pred očmi, da so železnice za občni blagor, in da se pri teh ne sme iskati dobička. Kdo pa v prvi vrsti zamore in kdo je moralno zavezan varovati občni blagor pri zidanji in opravi železnic? Država! Vlada ima sredstva, s katerimi določi brez ozira na privatne sebičnosti najugodnejši načrt in zamore vpejati opravo tako, da služijo železnice kot javni prevozni zavodi občnim potrebam, ne pa nekaterim izbranim krogom.

Protivimo se pa prav odločno takozvanim „garantiranim železnicam“. To sotaka privatna železniška stavbena podvzetja, katerim vlada najmanjši čisti dohodek zagotovi (navadno 5% v zlatu ali v srebru). Kaj se pri takem podvzetju more prigoditi, podučila nas je pravda „Ofenheim“ dovolj. V takih slučajih je državna garancija molzna krava in zamore ob milijone priti, če se ne nadzoruje strogo. Kako težko se pa v takih slučajih pride železničnim kraljem do živega, skusil je bivši minister Banhans. Kdo je pa prouzročil take državno subvencionirane železnice? Stranka, ki se zdaj „liberalna“ stranka imenuje. In zakaj je bil tej stranki taki sistem priraščen na srce? ker se je pri tem lahko kaj zaslužilo.

Iz našega stališča moramo priznavati sedanji vladi, da spada začetek „podržavljevanja“ železnic k najvažnejšim pridobitvam na narodno-gospodarskem polji. Na korist občnega narodno-gospodarskega razvitka države kakor tudi za naše finance bi bilo želeti, da bi vlada v sporazumu z državnim zborom prej ko mogoče dosegla namen, spraviti vse železnice v državno opravo.

Naše zavarovalne zadeve.

I.

Znano je, da namerava nemški kancelar Bismark narodno-gospodarske zadeve tako predrugčiti in zboljšati, da spravi vse zavarovalne zadeve v državno roko.

Začel je že z zavarovanjem delavcev proti nezgodam.

Seveda namen je Bismarkov ta, da bi vse v državni oblasti centralizoval. Naš namen pa je prvi ta, da bi se naše zavarovalne zadeve vredile in da bi se bremena olajšala, t. j. da se zdaj visoke premije znižajo. Mi nismo

taki čestitelji železnega kancelarja, da bi vse njegove nazore že zarad tega odobraval, ker jih on ima brez premissljevanja. Pa ta njegov namen zavarovalne zadeve vzeti v državno področje, moramo skoz in skoz z veseljem pozdravljati. Prvič že zarad tega, ker ni mogoče, da bi se na primer brez državne pomoči zavarovalništvo proti toči, zavarovalništvo za živino i. t. d. tako razširilo, kakor je to potrebno za povzdigo narodnega blagostanja. V drugi vrsti pa zarad tega, ker smo prepričani, da, če upelje država obligatno zavarovanje, bi se gotovo plačila za zavarovanje precej znižala; ne oziraje se na to, da je še veliko število posestnikov, ki niso niti zavarovani proti škodi ognja, manj pa še proti toči i. t. d. V nesrečah morajo se taki vedno še obračati na javno dobrodelnost.

Ne sme se tudi prezirati, da bi se takó delokrog tujim zavarovalnicam, ki dobivajo dobiček od visokih premij in iz države denar vlečejo, popolnoma odvzel. Neverjetno je skoraj, s kolikimi svotami participirajo angleške, na primer „Gresham“, in nemške zavarovalne družbe („Germania“, „Leipziger“ etc.) na Avstrijskem.

Čudimo se le, da se do zdaj ni dosti zanimala vlada, niti državni zbor za ta jako važni del narodnega gospodarstva.

(Dalje prihodnjič.)

Razne stvari.

Občni zbor zveze slovenskih posojilnic. Letošnji občni zbor namerava načelstvo sklicati na dan 6. aprila 1884 (v nedeljo). Ako morebiti eni ali drugi posojilnici ne bi bil po volji ta dan, naj se to načelstvu naznani in se bo, če mogoče, na to ozir vzelo. Potrebno je tudi prej ko mogoče načelstvu naznani posamezne predloge posojilnic in vprašanja, o katerih naj bi se razgovarjalo, da se more sestaviti dnevni red. Kazalo bi tudi, da posojilnice principijelno sklenejo, dati poslancem k občnemu zboru zveze slovenskih posojilnic primerno odškodnino.

Računi posojilnic za l. 1883. Načelstva posojilnic in drugih denarnih zavodov prosimo, da nam prej ko mogoče pošljejo svoje letne račune, da moremo glavne številke v „Zadrugi“ priobčiti. Omenjamo pa, da bi bilo umestno, celi račun razglasiti kot inserat v „Zadrugi“. Ob enem pa tudi prosimo, da se nam naznanijo vsa imena udov načelstva in nadzorstva, katera nameravamo v prihodnji številki razglasiti.

Tiskovine za slovenske posojilnice. Tiskovine za slovenske posojilnice, katere je načelstvo zveze posojilnic sestavilo, je „Narodna tiskarna“ zgotovila in jih tudi prodaja. Dobivajo se ali posamezne pole ali pa po naročilu tudi vezane. Cenilnik dobi vsaka posojilnica od „Narodne tiskarne“.

Narodna posojilnica. (Posojilno in hranilno društvo v Ptuj.) V načelstvo te zadruge so se dne 13. decembra 1883 sledeči gospodje izvolili: Andraš Jurca kot ravnatelj in kot odborniki: Dr. J. Ploj, dr. A. Gregorič, T. Mikl, M. Brenčič, F. Urbas. Poslovati začela je posojilnica že 1. februarja t. l. Mi Slovenci z veseljem pozdravljamo ta novi narodni denarni zavod!

Kake menjice naj rabijo denarne posojilnice? Da se prihranijo dolžnikom stroški protestov tistih menjic, ki niso vplačane v dveh dneh po zapadnem dnevu, naj bi posojilnice sprejemale samo le „lastne“ (suhe) menjice, na katerih so poroki soakceptanti. Take menjice imajo tri leta po zapadu menjično moč brez protesta.

Celjska posojilnica imela je 27. januarja redni občni zbor. Iz računa povzamemo sledeče glavne točke: Števílo zadružnikov 595 z 11.516 gld. v zadružnih deležih; hranilnih vlog 182 z 90.756 gld. 88 kr.; posojila 558 družstvenikom 120.373 gld. 15 kr.; na obrestih odposojil se je sprejelo 8202 gld. 18 kr.; zaostale obresti 46 gld. 44 kr. Čisti dobiček (1707 gld. 37 kr.) se odloči za 5%no obrestovanje deležev, od ostanka se je odločilo 250 gld. za dobrodelne namene, in 745 gold. 50 kr. se je dalo posebnemu rezervnemu fondu za zgube in dobička. S koncem l. 1883 znaša splošni rezervni fond 2462 gold. in specijalni rez. fond 1376 gold. 70 kr. V načelstvu so se vsi dozdani udje enoglasno izvolili. V nadzorstvo so se izvolili gospodje: Ivan Krušič, Josip Žičkar, dr. Gustav Ipavic in Franc Skaza.

Mariborska posojilnica. Iz računa za l. 1883 se razvídi: Vplačanih deležev 751 z 13900 gld.; hranilnih vlog 126.985 gold. 40 kr.; posojil 109.940 gld. 29 kr.; na obrestih sprejeto 6435 gld. 08 kr.; zaostale obresti 81 gld. 08 kr.; čisti dobiček 2356 gld. 46 kr.; rezervni fond 1269 gld. 87 kr. Letošnji redni občni zbor je imela posojilnica 10. t. m.

Menjice s slovenskim tekstom. Ker še ni znano, kedaj bodo se dobivale državne menjice s slovenskim tekstom, je načelstvo zveze posojilnic naročilo menjic z omenjenim tekstom, ki ustrezajo vsakej posojilnici in privatnim; dobivajo se pri načelstvu zveze slov. posojilnic v Celji.

Koliko je posojilnic v Cislajtániji? Zadnji glavni izkaz „Zillerjev“ obseza samo posojilnice do konca l. 1881. Po tem izkazu je 1129 posojilnic. Izmed teh je 973 registrovanih in 156 je ustanovljenih na podlagi društvene postave pred 9. aprilom 1873. l. Po deželah se sledeče delijo: Na Češkem jih je 425, na Moravskem 304, v Galiciji 140, na Niže-Avstrijskem 128, v Šleziji 33, na Štajerskem 32, na Gornje-Avstrijskem 16, na Koroškem 13, na Primorskem 9, v Bukovini 9, na Tirolskem 8, na Kranjskem 7, v Dalmaciji 3 in na Solnograškem 2.

Kako se je na Slovenskem razširilo zadružništvo l. 1883? Posojilnica v Postojni in v Sevnici ste začeli poslovati. V Ptujci se je dne 13. decembra 1883 ustanovilo „Hranilno in posojilno društvo“ 15. novembra 1883 se je v Krškem pod predsedstvom g. župana in drž. poslanca Viljem Pfeifer-ja razgovarjala ustanovitev denarnega zavoda, ki se bo gotovo v kratkem ustanovil. Na Vranskem so 23. novembra 1883 ustanovili posojilnico po pravilih, katere je dal načelnik zveze slovenskih posojilnic gospod M. Vošnjak tiskati. Pravila so podpisana in podpisi so se legalizovali in izvolilo se je ob enem tudi načelstvo (ravnateljstvo). To nam pa ni znano, je li je ta zadruga registrovana že ali še ne. Važno pa je, da opazujemo živahno gibanje za ustanovljenje zadrug v Istriji in pričakujemo v kratkem ustanovitev prve posojilnice v najvažnejšem nam kraji na obrežji jadranskega

morja. Če se le enkrat začne, napredek je zagotovljen. Slednji čas je pa za Istrijo zdaj, kjer imajo tam vse Lahii v rokah. Jako potrebno bi bilo tudi narodnega denarnega zavoda v Trstu ali v okolici tržaški.

Koliko je hranilnic v Cislajtániji? Po zadnji statistiki je 327 hranilnic, ki imajo 792 milijonov gld. hranilnih ulog. Vloge so po deželah sledeče delijo: Češka 256, Niže Avstrijska 218, Štajerska 84, Gornje Avstrijsko 64, Moravska 49, Tirolska 35, Galicija 29, Kranjska 15, Koroška 15, Šleska 12, Solnograška 8, Trst 5, Bukovina 3 in Dalmatinska 0.3 milijonov gld. Vse te hranilnice so nabrale 57 milijonov gld. rezervnega fonda. Ta velika svota se je zamogla le nabrati s previsokim obrestovanjem in čas bi bil, da bi vlada predrugčila zastarano postavo za hranilnice od 2. septembra 1844.

Nemške posojilnice, prav za prav „Vorschuss-Vereine“ hočejo ustanoviti Spodnje-Štajerski liberalci v Celji in pa še tudi v drugih krajih. Ali bodo s tem poduzetjem v Celji srečo imeli, bode kazala skušnja. V drugih krajih pa, kjer do zdaj še niso ustanovljene slovenske posojilnice, bodo gospodje Nemci s tem, da se brigajo za ustanovitev nemških „Vorschuss-Verein-ov“, gotovo le do zdaj speče narodnjake zbudili ter jih silili tudi k delu. Če bodo potem v vsakem kraju dvojne, t. j. slovenska in pa nemška posojilnica, tedaj bo še le mogoče vresničiti geslo: „Svoja k svojim!“

Hranilnica ljubljanskega mesta. Slovenske posojilnice že komaj pričakujejo začetek poslovanja te hranilnice, ker nameravajo vzeti od nje potrebni kredit. Kedaj se otvori, pa še ni znano. Neka hranilnica na Štajerskem je slovenski posojilnici odtegnila privoljeni odprti kredit zaradi tega, ker se je posojilnica podpisovala slovenski svojo firmo, ker je firma samo slovensko registrovano. Take spletke delajo slovenskim posojilnicam. — Drugod kakor od hranilnic vzeti odprti kredit, pa stane posojilnice previsoko, namreč najmanj 6%, višje kakor po 5% pa ne morejo plačevati.

Nové železnice. Kakor znano, je bila že večkrat projektirana železnica od Celja po Savinjski dolini črez Šoštanj na Koroško, pa žalibog se ni zidala. Zdaj se o tej železnici resno govori, pa samo o progi Celje-Šoštanj; to namreč namerava avstrijska deželna banka zidati. — Tudi se bo vender enkrat napravila železnica z Grobelnega (Št. Jur) v Rogatec. V obče moramo pa obžalovati, da se vlada tako malo briga za železnice po slovenskih pokrajinah.

Gospodarski pouki potovalnih učiteljev. Nikdo ne more tajiti važnosti takih poukov in vender se za Štajerske Slovence skoraj nič ne stori v tem obziru. Takih poukov na pr. je bilo na Štajerskem celo leto 40, izmed teh pa samo 5 v slovenskem jeziku na Spodnjem Štajerskem. Ali nas Slovence ne zanemarja očitvidno Štajerska kmetijska družba? O tem še hočemo spregovoriti.

Vodstvo zveze slovenskih posojilnic v Celji je državnemu zboru poslalo prošnjo zaradi nekaterih olajšav pri odmerjenji davka in kolekov. Prošnjo je g. dr. Vošnjak uže izročil v državnem zboru, kjer se je oddala odseku za hranilno-posojilnične zadeve v pretres. Celó prošnjo objavimo v prihodnjem listu.

OPAZKA: Prva številka „Zadruga“ se pošlje vsem odličnim narodnjakom na pregled in je ni treba vračati.